

CULTURA CATACOMBELOR ȘI CONTACTELE EI ÎN PARTEA DE VEST A AREALULUI

G. N. TOȘČEV (Zaporož'e)

Studierea complexelor culturilor stepice din epoca bronzului în zona de vest a arealului lor s-a desfășurat, din diferite motive, într-un ritm lent. În mare măsură, aceasta se referă la complexele specifice culturii Catacombelor.

Întreaga istorie de studiere și de aprofundare a cunoașterii acestor materiale din zona de la nord-vest de Marca Neagră poate fi împărțită în trei etape. Etapa cea mai veche include prima jumătate a secolului XX, când numărul mic al complexelor cunoscute dădea naștere la diferite teorii, în care un loc aparte se acorda triburilor culturii Catacombelor. În prezent, aceste lucrări (A. Ja. Brjusov, T. B. Popova și alții) prezintă, în multe privințe, un interes istoriografic. Etapa următoare corespunde deceniului 6 când materialele noi au permis formularea problemei despre deplasarea purtătorilor acestei culturi până la Nistru. Etapa finală a început de la limita anilor '70-'80 și corespunde cu dezvoltarea deosebită a arheologiei curganelor.

Studierea multor raioane din sud-vestul Ucrainei și Moldovei a permis atât stabilirea graniței acestei culturi în zona din dreapta Prutului și în câmpia Dunării (fig. 1.1), cât și definirea complexelor cunoscute (V. A. Safronov, G. N. Toșčev, I. T. Černjakov, V. A. Dergacev). Deceniul final al secolului nostru este caracterizat prin scăderea deosebită a săpăturilor, prin descoperiri izolate ale culturii Catacombelor și completează doar în parte materialele cunoscute (fig. 1.2).

În anii următori nu este exclusă strângerea unor noi date pe teritoriul României și descoperirea unor complexe aparținând acestei culturi în zona de nord-est a Bulgariei.

Pe baza datelor din 1998, la vest de zona Bugului, se cunosc 113 puncte, reprezentate prin descoperiri funerare sau izolate ale culturii Catacombelor. Așezări și reședințe de vară se cunosc în special în ținuturile joase din precajma Bugului sudic. Mai la vest, ele apar la Tiligul (Nikitin, 1991). Doar un punct este cunoscut în zona aflată la nord-vest de Marea Neagră, lângă limanul

Kujal'nick, unde, în stratul superior al cunoscutei așezări Usatovo, în componența ceramicii din perioade diferite, sunt circa 30 de fragmente de aspect catacombe (Toșčev, 1991, p. 87-88).

Izvorul de bază pentru caracterizarea complexelor catacombelor din regiunea amintită îl reprezintă mormintele (424), din care 15% ne sunt cunoscute numai pe baza lucrărilor cu caracter informativ, dar nu sunt avute în vedere din punct de vedere statistic.

Mormintele culturii Catacombelor au fost descoperite în curgane, aflate pe platouri, pe locuri delimitate de ape, pe malurile văilor, râurilor și limanurilor. Se cunosc, de asemenea, cazuri când ele se află pe înălțimi naturale (Dănceni) sau pe *tell*-uri gumelnițene (Lișcoțeanca) corespunzătoare unor ridicături foarte mari. Materialele cunoscute constituie dovada încetării treptate a înălțării curganelor. Numărul principalelor movile este neînsemnat, numai 8 cazuri: Semenovka c. 9; Borisovka c. 2; Vișnevoe c. 57; Gura Bâcului c. 1; Divizia c. 19 și altele. Numai în unele cazuri izolate au catacombe. În rest, sunt înmormântați în gropi de formă ovală.

Celelalte morminte se dovedesc a fi secundare, în movile din perioada precedentă, și numai într-un caz în curgan cu un mormânt aparținând unei singure culturi, la Gura Bâcului. Ele sunt izolate sau făceau parte din componența unor necropole. În acestea din urmă, catacombele sunt menționate în movile izolate.

Adaosuri de pământ deasupra acestor morminte secundare sunt menționate în cazuri izolate. În mai mult de 50 de cazuri, în movile s-a găsit câte un mormânt, mai ales în partea sudică. O situație apropiată se constată și în cazul existenței a două și mai multe (până la 5) morminte. Se cunosc movile cu 6 (Taraclia II, c.1; Svetlyj, c. 1), 7 (curganul de la Odessa) și 8 (Starye Beljary) morminte. Necropole mai mari sunt rare: Primorskoe, c. 1 (11), Vișnevoe c. 17 (20), Purcari, c. 1, "Zaharkina moghila" de lângă satul Liman (10). În aceste movile mari, majoritatea

catacombelor se aflau în partea sudică a curganului. Datele obținute pe baza planigrafiei arată că atunci când se făcea înmormântarea era preferată partea sudică și în măsură mai mică cea estică. Regula sigură în privința situării mormintelor dovedește existența unor semne exterioare fixate în dreptul gropilor de acces.

Construcțiile funerare ale mormintelor secundare sunt reprezentate prin catacombe, mai rar prin gropi simple (6%); acestea din urmă se găseau mai des în mantaua movilei, rar erau acoperite cu lespezi de piatră. Catacombele se amenajau cu încăperea către centru. Toate elementele constructive s-au constatat la 153 de catacombe (43%), gropile de acces în plan au formă rotundă sau ovală, mai rar au unghiuri, fiind deci rectangulare sau pătrate. Diametrul coridoarelor de acces nu depășește 1,5 m. Acestea sunt adâncite cu baza în solul viu. Pe fundul lor sau în umplutură se găseau, uneori, omoplați de la animale mari, ceramică (vase sau fragmente), cărbuni de lemn. Groapa de acces era legată direct sau prin dromos cu camera, către care ducea o deschidere de formă rotundă sau segmentată. În cazuri singulare groapa de acces era amenajată direct deasupra camerei (fig. 1.3).

În 30 de catacombe se constată acoperirea intrării cu lespezi de piatră, foarte rar se foloseau bârne de lemn sau "dopuri" (astupători) din lut. Pentru 34% din toate mormintele cunoscute s-a constatat existența unor trepte late de 15-30 cm și înalte de 20-80 cm. Sunt cazuri rare când au câte două sau mai multe trepte, precum și existența unor cotituri în groapa de acces (fig. 1.3).

Camerele funerare sunt, de obicei, ovale, mai rar în formă de semințe. Sunt rare camerele cu o altă configurație. Camerele de formă ovală au lungimea de 1,8-2,6 m, lărgimea de 1,2-1,8 m și înălțimea bolții până la 1,2 m. Catacombele pentru copii sunt apreciabil mai mici.

Existența unor construcții suplimentare este menționată doar în două cazuri. Într-unul din mormintele de lângă satul Trapovka nișa pentru vase se afla în peretele gropii de acces, iar în catacomba de la Semenovsk era scobită în peretele camerei.

Din 342 morminte, 304 sunt individuale. Sunt cunoscute morminte perechi, altele cu câte 3 (6) și 4 schelete (2). De asemenea, morminte cu înmormântări suplimentare și reinmormântări, cenotafe. Într-o serie de catacombe nu s-a putut stabili tipul.

Aceasta este, în ansamblu, caracteristica complexelor funerare ale culturii Catacombelor din partea de vest a arcalului lor.

Poziția scheletului permite definirea a trei grupe rituale. Prima, cea mai numeroasă, o formează catacombele cu scheletele întinse pe spate (228) - 64%; a doua cu scheletele chircite pe spate (60) și a treia cu scheletele chircite pe o parte (14) mai puțin de 4%. Alte poziții - pe spate dar cu răsucire pe o parte și invers; culcat întins pe o parte; întins cu fața în jos sunt foarte rare. În unele cazuri, poziția nu a putut fi precizată.

Prima grupă este reprezentată prin mormintele principale și cele secundare (catacombe, gropi simple). În mormânt, decedații se aflau pe mijlocul sau la peretele mai depărtat de intrare, cu fața în sus sau răsuciți spre intrarea în camere. În privința poziției mâinilor se definesc 6 situații. De obicei, ele sunt întinse de-a lungul corpului. Mai rar, unul este întins și altul îndoit și ușor mai depărtat. Picioarele, de obicei, sunt întinse. În cazuri rare, unul era îndoit. Așezarea celui mort în cameră, în funcție de mișcarea acelor ceasului, a influențat de regulă orientarea. În mare, se constată predominarea vestului - cu oarecare variabilitate.

Numărul mormintelor din prima grupă crește dacă le adăugăm pe cele din aceeași vreme, perechi și colective, cu înmormântări ulterioare din care cele inițiale erau întinse pe spate, a cenotafelor, avându-se în vedere și alte amănunte constructive și de inventar (fig. 2, 1-17).

Inventar funerar s-a găsit în 52% din morminte. El este reprezentat prin ceramică având forme și proporții diferite (142 exemplare și 13 fragmente), prin vase de lemn (4 exemplare). De obicei, într-un mormânt se găsea câte un vas, dar în 6 catacombe erau câte 2 vase, iar în 2 - câte 3 piese. Între vasele ceramice sunt amfore, cupe cu fund neted sau oval, castroane, vase prelungi sau scunde, diferite variante de borcane și vase rare cu alte forme (fig. 2/7-8, 13, 15; 3/1-22; 4/9-10, 16).

Seria obiectelor de os este reprezentată prin unelte (4/19; 6/9) și prin podoabe (fig. 2/9). În 18 morminte, colecția pieselor de silex este reprezentată prin arme (2/2-3; 4/31, 29-34) și unelte (fig. 4/15, 22-24). Piese din piatră se caracterizează prin unelte de producție și prin arme (fig. 2/4, 16; 4/2-3, 8, 12-14, 17-18, 20-21, 26-33). Obiectele de bronz s-au găsit destul de rar; includ unelte și podoabe (fig. 2/10; 4/4, 27-28). Dintre cele mai bogate morminte în privința inventarului pot fi considerate cele de la Nikol'skoc (fig. 4/11-24), Tiraspol (fig. 4/1-10) și de la Ursoaia.

Ofrandă ca hrană s-a găsit în 30 de morminte. Într-un caz - curganul de la Glinoc (Jarovoj, Četverikov,

1996) - s-a remarcat o descoperire unicat pentru întregul areal al culturii Catacombelor: îngroparea unui cal (fig. 2/11-12). În alte 3 s-au găsit schelete de oaie/capra.

Ocrul cu care se presăra mortul și porțiuni din fundul gropii se menționează în 37% din morminte. Mult mai rar s-a găsit sub forma unor bucățele. În majoritatea catacombelor se întindea o țesătură pe fundul gropii și, destul de rar, cărbuni de lemn.

Completează numărul mormintelor din această grupă mormintele pereche și mormintele triple. În unele morminte, scheletele zăceau în poziție identică. Într-o serie de alte morminte (cu înmormântări ulterioare) scheletul prim era întins pe spate, iar cel secundar era în altă poziție. Mormintele cu reînsmormântări sau cu scheletele răvășite, în majoritate avându-se în vedere caracteristicile constructive, fac parte tot din această grupă, la fel ca și cenotafele.

Înmormintările din cea de a II-a grupă sunt reprezentate printr-un număr redus. Construcția catacombelor, repartizarea lor în movilă și orientarea în multe privințe corespund cu grupa descrisă mai sus. Singura deosebire este așezarea picioarelor într-o parte sau în romb. Se poate presupune că, într-o serie de cazuri, cei îngropați erau așezați cu picioarele îndoite, cu genunchii în sus.

Din această grupă fac parte și mormintele cu poziția scheletului pe spate- partea stângă (4) sau spate - partea dreaptă (3). În cadrul inventarului predomină ceramica, reprezentată prin vase înalte sau scunde, prin borcane de diferite mărimi și altele, care în întregime corespund cu ceramica din grupa I-a. Descoperiri rare caracterizează uneltele de silex, piatră și os (fig. 4/26-34). Sunt și resturi izolate de ofrande de hrană, iar ocrul este reprezentat în 45% din morminte. Mult mai des se observă urme de rogojină.

Mai puțin numeroasă este cea de a III-a grupă funerară, care este compusă numai din 14 morminte (din care 10 pe partea dreaptă și 3 pe cea stângă). Construcția catacombelor este variată. S-a remarcat combinarea dintre diferite forme de gropi de intrare și camere. Inventarul este destul de variat, constituit din ceramică având forme diferite, piese izolate din silex, piatră, os și bronz (fig. 5/2, 4, 5, 6, 9, 11). Jumătate din numărul acestor schelete erau presărate cu ocrul și prezentau rogojini. Astfel, complexe cu catacombe din partea de vest a vastului areal sunt reprezentate prin toate grupurile de ritual, cunoscute și la est de Bug.

Se cuvine să subliniem că mormintele acestor trei grupe se găsesc adesea în componența unei necropole sau a unei movile (Vișnevoe, curganul Odessa, Gura Bâcului).

Observații cunoscute cu privire la situații stratigrafice dovedesc că mormintele cu catacombe urmează în timp după cele Jamnaja târzii și preced pe cele ale Culturii ceramicii cu multe brăie (KMK). Asemenea observații s-au făcut pentru întreaga zonă avută în vedere, în curganele de la Holmskoe - 2/17, 24, 2/14, 26 (nr. 42 pe hartă); Purcari - 1/34, 35 (nr. 59); Răscăieții Noi - 1/11, 12 (nr. 60); Vișnevoe - 17/15, 33 (nr. 32); Želtyj Jar - 7/2a, 2b (nr. 29); Roșcani - 1/12, 15 (nr. 71); Jaroslavka, 1/6, 19 (nr. 27); Bălăbănești - 1/24, 26 (nr. 78) ș. a. În asemenea cazuri (mai mult de zece), s-a observat o stratigrafie clară, când mormintele din grupa I-a funerară (foarte rar din a doua) au tăiat sau au deranjat mormintele Jamnaja târzii. Se pare că este dovedit un caz în care situația este inversă: un mormânt Jamnaja (nr. 14) din curganul 4 de la Roșcani a tăiat catacomba 18 (fig. 6, 1, 14). Observații stratigrafice clare referitoare la mormintele puțin numeroase din grupa a III-a funerară încă nu se cunosc.

Materialele disponibile indică faptul că nu este vorba de o schimbare a unei culturi în alta, ci de coexistența lor teritorială într-o anumită perioadă. Seria tuturor celor trei grupe de catacombe conține vase de aspect Jamnaja târzii (Vișnevoe, 17/31; Jaski, 5/12; Tiraspol, 83, m. 1 ș. a.). S-a remarcat și o situație inversă (Vetčinikova, 1989, p. 101-102). În ansamblu, în mormintele celor două culturi analizate s-au găsit numeroase vase similare în privința formei. Un astfel de tip de vas specific pentru cele Jamnaja târzii, cum sunt unele borcane, s-au găsit și în complexe timpurii ale culturii Catacombelor departe de zona unde sunt concentrate - în regiunea Niprului inferior (Toșčev, 1987). În mormintele Jamnaja au fost găsite și topoare și vârfuri cu o adâncitură la bază. Acestea din urmă au fost găsite alături de schelet sau înfipte în oasele celor înmormântați. În morminte, până acum rare, din cele două culturi se constată acoperirea unor părți izolate ale craniului cu lut și ocrul, care pot fi considerate ca analoage craniilor modelate: Kurči, 20/16 (Toșčev, 1992); Jaski, 5/8, 9, 12 (Alexeeva, 1994).

Astfel, materialele avute în vedere, prin numărul lor, arată coexistența celor două culturi analizate în decursul unei anumite perioade, care se desfășura în diferite forme. Pe baza datelor multor cercetători, o situație asemănătoare se constată și pe alte teritorii.

Amintim că materialele celei de a III-a grupe rituale sunt documentate peste tot la vest de zona Bugului (nr. pe hartă: 3, 8, 13, 15, 27-28, 32, 36, 39, 55, 59, 63, 75, 95-98). Comparația cu complexe similare din zona Niprului constituie temeiul, având în vedere schemele cronologice existente, datării începutului pătrunderii (infiltrării) triburilor Katakombnaja timpurii în regiunea pe care o analizăm, la limita mileniilor III-II î. e. n. Acestei perioade îi putem atribui și o parte din grupa a II-a rituală a catacombelor, al cărei număr, în general, este încă neînsemnat. Unele comunități mobile au ajuns și pe malul drept al Prutului. Probabil, în această etapă, populația Jamnaja putea să se opună comunităților străine nu prea numeroase.

Se constată o creștere a datelor privind perioada târzie a catacombelor, din timpul așa-numitelor complexe de tip Ingulsk din stratul nord-pontic (Toșcev, 1986; Gci, 1989), ai căror purtători au atins un nivel deosebit de dezvoltare și, după părerea lui S. J. Pustovalov, stadiul prestatal (Pustovalov, 1994). Acestei perioade, în zona nord-vest-pontică, îi sunt atribuite și complexe, până acum izolate, din mormintele de la Semeonovsk - curganul 9 (fig. 2, 18-19) cu trăsături de aspect Mančisk și din mormântul de la Trapovki (4/14).

În prezent, se delimitează un teritoriu apreciabil cu astfel de complexe. Ele sunt cunoscute din zona Donului în est, până la zona Doneckului și Harkovului. Mai departe, granița trece puțin mai la sud de Kiev, de-a lungul liniei Čerkassy-Uman'- Moghilev Podolsk, incluzând și zona din dreapta Prutului și a Dunării inferioare (fig. 7). Caracteristic pentru această societate este existența unui număr substanțial, posibil întrucâtva mărit, al așezărilor și al sălașelor de vară (Podneprov'e, Pobuž'e), a mormintelor elitelor, meșterilor de diferite specialități, al cărușilor, al unor centre de cult specifice și al primelor pictografii (Otroščenko, Pustovalov, 1991; Pustovalov, 1994, 1996; Toșcev, 1995). Complexele din regiunea studiată reprezintă o parte a acestei culturi în vest și pot fi comparate cu cele răsăritene, dar, la rândul lor, au o serie de elemente specifice. Acestea din urmă se manifestă prin încetarea tradiției de a înălța movile deasupra mormintelor celor decedați, prin lipsa totală a așezărilor, prin morminte plane, morminte ale personalităților cu insignele autorității și ale "vrăjitorilor", prin existența mormintelor foarte sărace cu atributele meșterilor ș. a. De asemenea, nu se cunosc descoperiri de căruțe, trăsuri, cranii modelate. Pe baza criteriilor la care s-a ajuns prin

studierea materialelor din zona Niprului și a zonei din preajma Mării de Azov, o astfel de populație, în ansamblul său, poate fi considerată ca fiind obișnuită (Pustovalov, 1992). Dacă în zona Niprului și a Bugului se cunoaște o cantitate suficientă de complexe de locuire, în schimb, mai la vest, amintim, se cunoaște doar un singur punct nu prea expresiv - Usatovo IV. A explica această situație numai pe baza unor factori naturali și de climă nu este posibil (Brujako, Karpov, Petrenko, 1991, p. 10-11). Este probabil că necesitatea includerii în sfera activităților a unor noi teritorii a fost provocată de factori naturali, gospodărești și demografici. Se remarcă un proces, caracteristic pentru societăți destul de dezvoltate, unde populația excedentară era împinsă spre periferie fiind nevoită să dăinuie pe terenurile ocupate de triburi străine, înlăturându-le. Sărăcia remarcată a populației se explică astfel. Datele de care dispunem dovedesc o existență săracă a comunităților târzii Jamnaja și a masivului principal al comunităților catacombelor târzii, înghesuirea unei părți a primilor din cei amintiți în zone greu accesibile, în anumite "microraiioane". Pot fi considerate ca fiind astfel de "rezervații" zonele cunoscute până în prezent, aflate între Prut și Cahul, zona dintre lacurile Cahul și Ialpuș din preajma Dunării (Toșcev, 1992, p. 48). Însă, o masă apreciabilă a populației Jamnaja târzie, ca urmare a unei infiltrări continue, a presiunii triburilor catacombelor, se deplasa spre vest și sud-vest. Ocuparea de către triburile catacombelor a noilor teritorii în primul sfert al mileniului II î. e. n. trebuia să fie urmată, fără îndoială, de contacte de diferite feluri cu purtătorii altor culturi carpatodunărene, nu numai cu cele Jamnaja târzii, precum și cu cele din preajma Niprului mijlociu.

Au fost parțial sau deplin sincrone cu cultura Catacombelor cele post-șnurceramice, culturile Niprului mijlociu și Edineț, Schneckenberg - Glina III, Monteoru timpurie (fazele Năeni-Zănoaga, I C4), Tei timpuriu.

Analizând-o pe ultima dintre ele, ca o apariție culturală independentă, mulți cercetători remarcă influența sa asupra unui teritoriu destul de vast din zona de stepă. Aceasta sub forma unor descoperiri diverse, în primul rând a ceramicii, este documentată în multe complexe din zonă, din preajma Niprului (Pustovalov, Ilinskij, 1992, p. 145; Serdjukova, Jakubenko, 1993, p. 125-126; Serdjukova, 1994; Pustovalov, 1996, p. 209). Categorii deosebite de descoperiri, comparabile cu materialele culturii analizate, s-au găsit într-o serie de morminte din zona dintre Nistru și Dunăre (fig. 8, 4, 9-11), Dzigovskij, Subbotin, 1997,

p. 188). Prin bogăția lor, materialele avute în vedere dovedesc varietatea contactelor, ale căror caractere și forme vor fi lămurite în viitor.

La analiza problemelor istoriei etnoculturale a Culturii cu ceramică șnurată și epîșnурată din bazinul Carpaților - din grupele Krakov și Sandomir (Buhval'dek, 1987), Zlota (Buhval'dek, 1987), Stžizovskoj (Kasko, 1991, p. 250-251; Machnik, Gediga, Miskiewicz, Hensel, 1978, p. 79; Machnik, 1977, p. 103) aproape întotdeauna un loc anume este acordat purtătorilor culturii Catacombelor, deși, adesea, aceasta din urmă era analizată în cadrul sistemului culturii Jamnaja sau la un loc cu cea a ceramicii Mnogovalikovaja.

Drept bază pentru comparație serveau multe elemente similare din inventarul ritului funerar. În complexele cunoscute de noi din cultura Catacombelor, în partea de vest a arealului, materialele dovedind un anumit tip de contacte sunt foarte puține. Drept exemplu, putem aminti ceramica din mormântul nr. 10 din perioada catacombelor timpurii de lângă satul Corjeuți din nordul Moldovei (Levițki, Demcenko, 1994, p. 220, fig. 4, 11-12; 5, 8-9). O anumită influență a culturilor cu ceramică șnurată se constată, de asemenea, în descoperirile din catacombele de la Velikodolinskoe și Svetloc (fig. 8, 5-6). Asemănarea se reflectă în forma vaselor, în sistemul de ornamentare și în zonarea lor și prin existența torțelor verticale. Într-unul din mormintele de la Cuconești Vechi, în anul 1974 a fost descoperită o brășară cu un ornament șnurat. Prin descoperirile prezentate mai sus, seria materialelor care permit să presupunem contacte bilaterale se încheie. Nu este exclus ca multe elemente similare din cultura timpurie a catacombelor și din culturile ceramicii șnurate să se explice prin comunitatea culturii spirituale, așa după cum s-a încercat să se dovedească prin exemplul culturii Catacombelor și al culturii Zlota (Sanžarov, 1990, p. 64-65).

Menționăm că în zona de graniță a silvostepii se constată o anumită concentrare a complexelor catacombelor timpurii - Corjeuți (nr. 98 pe hartă), Bezeda (96), Tețcani (95), Cuconești Vechi (90), Medveža (97).

O analiză mai detaliată a acestei probleme este îngreunată de slaba studiere a antichităților tumulare aflate mai la nord de ținuturile Ucrainei. Însă, materialele deja cunoscute indică pătrunderea și ocuparea acestui teritoriu de către triburile catacombelor târzii, dovadă în acest sens fiind descoperirea din Podolia (Potupčik, 1993, 97-98).

Problema relațiilor dintre populația stepei cu culturile din zona balcano-dunăreană a fost analizată adesea

de către mulți cercetători, având ca bază materialele culturii Jamnaja (cunoscutele studii ale lui Marija Gimbutas, N. Ja. Merpert, A. Häusler, I. T. Černjakov și alții), și ale culturii ceramicii Mnogovalikovaja (S. S. Berezanskaja, V. A. Dergacev, E. N. Sava, E. E. Kuzmina, G. N. Toščev și alții).

În legătură cu tema analizată se cuvine să menționăm următoarele :

Vreme îndelungată, în lucrările colegilor români, cultura Catacombelor era considerată ca unul din factorii importanți care au influențat, în chip diferit, evoluția culturilor locale. Însă, descoperirile de tip catacombe erau studiate în ansamblu ca fiind antichități "ale unui popor de stepă" sau la un loc cu materialele uneia sau alteia dintre culturi (lucrările: N. Harțuche, Vl. Zirra, S. Morintz, A. Florescu ș. a.). Prelucrarea și interpretarea atât a datelor vechi cât și a celor noi privind săpăturile din curganele de pe teritoriul României (Comșa, 1985; 1987; 1989; 1995; Burtănescu, 1996; 1996a) au permis să se aducă unele lămuriri privind apartenența culturală a unei serii de antichități tumulare.

Pe baza datelor autorului (Toščev, 1991; 1997) și ale lui Fl. Burtănescu (Burtănescu, 1996, 1996a), numărul movilelor cu complexe de tip catacombe, de pe malul drept al Prutului și din zona de lângă Dunăre, este foarte mic. Ele se înșiră ca un lanț în câmpia de la sud de dealuri, în zona coridorului de stepă tradițional, adică în afara zonei locuite de către purtătorii culturii Monteoru din etapele timpurii.

Numărul mormintelor cu catacombe din aceste curgane nu depășește douăzeci. Aici sunt reprezentate morminte rare din cea de-a II-a grupă rituală (Holboca, nr. 9). Predomină însă complexe cu un inventar nesemnificativ în ansamblu, caracterizând etapa finală a culturii Catacombelor. Cercetătorii (Florescu 1978, p. 112-114) legau de tradițiile catacombelor cunoscutul mormânt de la Ghindești. În privința acestuia, s-a menționat mai sus, că astfel de complexe trebuie analizate în sistemul relațiilor Monteoru - cultura Mnogovalikovaja (Toščev, 1987, p. 85 - 86; Sava, 1992, p. 71). Cu trimitere la ultimul autor, la o astfel de concluzie au ajuns și cercetătorii români (Motzoi-Chicideanu, 1995, p. 224-225; Motzoi-Chicideanu, Sandor-Chicideanu, 1994-1995, p. 32). Seria descoperirilor de caracter mobil (unele tipuri de topoare, vârfuri de silex, obiecte de bronz) de aspect stepic puteau ajunge în mediul purtătorilor culturii Monteoru și pe căi indirecte. Anumite categorii de obiecte, un număr tot mai

mare de cercetători le leagă de răspândirea culturii Mnogovalikovaja (Motzoi-Chicideanu, 1995, p. 224; Lichardus, Vladar, 1996, p. 46). Mai curând, caracteristicile ornamentului și forma neobișnuită a ceramicii din mormintele 1, 4 și 11 de la Lișcoteanca, pot fi explicate, de asemenea, prin influența culturilor locale (fig. 8/1-2).

Descoperiri certe ale culturii Catacombelor se cunosc departe de limitele arealului ei. Amintim piesele publicate de P. Roman (Roman, 1992, p. 81) și M. Brudiu (Brudiu, 1987, p. 13) a căror apariție Schuster o leagă, pe bună dreptate, de regiunea de stepă (Schuster, 1995, p. 46). Menționăm că aceasta din urmă a fost descoperită într-un mormânt Jamnaja târziu. Aici se cuvine să amintim că astfel de piese sunt necunoscute în complexele culturale Catacombelor din ținuturile din nord-vestul Mării Negre.

Dacă avem în vedere faptul că obiecte de aspect carpato-dunărean se cunosc în complexele culturale Jamnaja în decursul tuturor etapelor ei de evoluție din zona analizată, o cantitate apreciabilă a lor se constată în perioada târzie, ceea ce au menționat adesea mulți cercetători (N. Ja. Merpert, N. M. Șmaglij, I. T. Černjakov, V. A. Dergacev ș. a.). Chiar dacă avem în vedere disproporția, în privința cantității, pentru complexele din zona Prutului și Dunării din perioada târzie a culturii Jamnaja și Catacombelor, atunci este evidentă nepotrivirea în timp.

E.V. Jarovoj presupunea că populația Jamnaja târzie a fost asimilată și a fost supusă unei transformări culturale din partea culturii Catacombelor (Jarovoj, 1985, p. 115). La rândul său, V. A. Dergacev, presupunând coexistența la un loc a celor două culturi, indică posibilitatea asimilării populației catacombelor de către triburile Jamnaja (Dergacev, 1986, p. 110). Într-o lucrare ulterioară, el a repetat concluzia aceasta, modificând-o în parte: populația puțin numeroasă a culturii Catacombelor a coexistat o perioadă scurtă cu cea a culturii Jamnaja și drept rezultat s-a amestecat cu ea (Dergacev, 1994, p. 125). Părerea lui V. A. Dergacev despre scurta existență a purtătorilor culturii Catacombelor în această regiune, în stadiul apropiat al dispariției sale, în ansamblu este adoptată și de elevii săi în diferite variante de lucrări (Manzura, Sava, 1994, p. 179; Manzura, Sava, Bogataja, 1995, p. 33-34). În varianta americană a acestei lucrări, datează această perioadă cu 23 secole î. e. n.

Datarea propusă nu este argumentată în suficientă măsură.

Astfel, problemele privind caracterul relațiilor reciproce dintre cultura Catacombelor și cultura Jamnaja

târzie, destinul lor istoric, măsura în care au influențat alte culturi sincrone, pe baza materialelor existente, sunt rezolvate în chip diferit.

Dezvoltând punctul de vedere expus mai demult (Toșcev, 1991), noi presupunem că ocuparea teritoriului dintre Nistru și Prut de către triburile culturii Catacombelor s-a produs treptat. Infiltrarea creștea și în perioada Catacombelor târzii a ajuns la apogeul său. Tot atunci, în deplasarea spre vest au luat parte și purtătorii complexelor Doneck târzii și ai celor de tip Mančisk târzii.

Se oferă posibilitatea de a presupune și existența dincolo de limita evoluției culturilor Jamnaja și Catacombelor în această vreme (Toșcev, 1987).

Mase apreciabile de locuitori ai culturii Jamnaja se împingeau treptat crescând presiunea asupra culturii din zona carpato-dunăreană. Astfel, acest "val Jamnaja" forma un fel de "barieră" care, pe deoparte reținea presiunea care creștea din partea populației catacombelor și pe de altă parte reprezenta un obstacol destul de "viu" în privința contactelor dintre aceștia din urmă și triburile carpato-dunărene. Anume, în mormintele Jamnaja târzii a așa-numitei "grupe Bugeac" sunt reprezentate, în cantități apreciabile, produse străine și ceramică de origine răsăriteană dar și apuseană.

Grupe izolate ale populației Jamnaja târzii, întărindu-se în locuri greu accesibile, au continuat să trăiască în rezervații în decursul unei perioade destul de îndelungate. În aceste zone nu s-au descoperit complexe aparținând culturii Catacombelor.

Astfel, pentru primul sfert al mileniului II î. e. n., pe teritoriul aflat la nord-vest de Marea Neagră se constată existența a două culturi, din care una, fiind către periferia zonei, prelua o mare parte din influențele culturilor carpato-dunărene. Categorii izolate de obiecte cu caracter mobil pe cale de intermediari pătrundeau și mai departe spre răsărit.

Analizând problemele indo-europenizării Europei, Marija Gimbutas, având în vedere materiale în cantități foarte mari, în parte din perioade deosebite, prezintă un tablou la scară mare a răspândirii comunităților culturii Catacombelor (curgan IV) - din primul val - până la Mediterana răsăriteană și datează această perioadă în întregime între 2500 - 2200 î. e. n. (Gimbutas, 1997, p. 102 - 112).

Datele reale nu corespund acestui model. În aceeași măsură, materialele disponibile sunt în mare măsură contrare concluziilor cunoscute ale lui L. S. Klein

despre sursele apusene ale culturii Catacombelor din zona Doneck.

La sfârșitul primului sfert al mileniului II î. e. n., în dezvoltarea culturilor din zona de stepă și de silvostepă se constată schimbări esențiale. Procesul și mecanismul acestora se afla încă într-un stadiu incipient de lămurire. În cultura Mnogovalikovaja, care a schimbat culturile analizate, se constată clar elemente ale predecesorilor culturilor Jamnaja și Catacombelor. În perioada

existenței ei situația etnoculturală se stabilizează, se remarcă o intensă lărgire a contactelor de diferite feluri, ea reprezentând o verigă de legătură între culturile din zona Don - Ural și cele din zona balcano-dunăreană, ceea ce este reflectat prin impresionanta asemănare a culturilor ce au urmat în epoca bronzului târziu.

Textul original în limba rusă.

Traducere în limba română de Eugen Comșa

BIBLIOGRAFIE

- Алексеева, И. Л., *Группа катакомбных погребений с глиняными накладными масками в курганах Нижнего Поднестровья* // Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья В. тыс. до н. э. - В. в н. э., Материалы Международной археологической конференции - Тирасполь, 1994.
- Бруяко, И. В., Карпов, В. А., Петренко, В. Г., *Изменение уровня Черного моря от эпохи камня до средних веков (по результатам исследования северозападного шельфа)* // Изучение памятников истории и культуры в гидросфере, Вып. 2, М., 1986, с. 8-18.
- Бухвалов, М., *Среднеевропейская шнуровая керамика и Северное Причерноморье (к проблеме хронологических и культурных связей)* // Кавказ в системе палеометаллических культур Евразии. Материалы 1 симпозиума "Кавказ и Юго-Восточная Европа в эпоху раннего металла", Тбилиси, 1987, с. 224-234.
- Ветчинникова, Н. Е., *Об одном типе сосудов катакомбной культуры* // Проблемы охраны и исследования памятников археологии в Донбассе. Тез. Докл. Науч.-практ. Семинара - Донецк, 1989, с. 101-102.
- Гей, А. Н., *Погребение литейщика новотиторовской культуры из Нижнего Прикубанья* // Археологические открытия на новостройках, Вып. 1, М., 1986, с. 13-32.
- Дзиговский, О. М., Суботин, Л. В., *Сергіївський могильник та його місце серед курганів пам'яток приморської зони Буджака* // Археологія і етнологія Східної Європи. Матеріали і дослідження, Одеса, 1997, с. 168-190.
- Дергачев, В. А., *Молдавия и соседние территории в эпоху бронзы*, Кишинев, 1986.
- Іллінський, В. С., Пустовалов, С. Ж., *Фортеці на острові Мала хортиця (Байда): попереднє повідомлення* // Праці центру пам'ятокознавства, Вип. 1, К., 1992.
- Никитин, В. И., *Катакомбные поселения и стоябища в Нижнем Побужье* // Проблемы археологии Северного Причерноморья, Херсон, 1991, с. 34-48.
- Отрошенко, В. В., Пустовалов, С. Ж., *Обряд моделирования лица по черепу у племен катакомбной общности Северного Причерноморья* // Духовная культура древних обществ на территории Украины, К., 1991.
- Потупчик, М. В., *Поховання з візком біля с. Писарівка* // АДНУ 1991 року, Луцк, 1993, с. 97-98.
- Пустовалов, С. Ж., *Возрастная, половая и социальная характеристика катакомбного населения Северного Причерноморья (по материалам погребального обряда)*, Киев, 1992.
- Пустовалов, С. Ж., *К вопросу о наличии знаковой системы у населения катакомбной общности Северного Причерноморья* // Северо-Восточное Приазовье в системе евразийских древностей (энеолит - бронзовый век), Материалы международной конференции, Часть первая, Донецк, 1996, с. 44-46.
- Савва, Е. Н., *Культура многоваликовой керамики Днестровско-Прутского междуречья*, Кишинев, 1992.

- Санжаров, С. Н., *О сопоставлении раннекатакомбных древностей Юго-Восточной Европы с культурой Злоты Малопольши* // Проблемы изучения катакомбной культурно-исторической общности. Тез. докл. всесоюз. семинара, Запорожье, 1990.
- Сафронов, В. А., *Хронологическая система энеолита и бронзового века Восточной Европы* // Проблемы эпохи бронзы Юга Восточной Европы. Тез. докл. конф., Донецк, 1979.
- Свешніков, І. К., *Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці - на початку тисячоліття до нашої ери*, К., 1974.
- Сердюкова, И. Л., *Катакомбные поселения украинского Поднепровья* // ДАС, 5, 1994.
- Сердюкова, І. Л., Якубенко О. О., *Кераміка доби середньої бронзи острова Виноградний* // АДнУ 1992 року, К., 1993, с. 125-126.
- Тошчев, Г. Н., *Средний период бронзового века юго-запада СССР* // Монография депон., В ИНИОН АН СССР, 19. 06. 1987 г., нр. 29903.
- Тошчев, Г. Н., *Западный ареал памятников катакомбной культуры* // Катакомбные культуры Северного Причерноморья, К., 1991.
- Тошчев, Г. Н., *Курганные древности Ялпуго - Кагул-вского межозерья*, Запорожье, 1991а.
- Тошчев, Г. Н., *Грунтовый могилник катакомбного времени на Мамай-горе* // ДСПК, Т. В., Запорожье, 1995.
- Яровой, Е. В., *Древнейшие скотоводческие племена Юго-Запада СССР*, Кишинев, 1992.
- Яровой, Е. В., *К вопросу о западной границе катакомбной культурно-исторической области* // Проблемы изучения катакомбной культурно-исторической общности. Тез. докл. всесоюз., семинара, Запорожье, 1990.
- Яровой, Е. И., Четвериков, И. А., *Уникальное захоронение катакомбной культуры в Нижнем Поднестровье* // Северо-Восточное Приазовье в системе евразийских древностей (энеолит - бронзовый век). Материалы международной конференции, Частв первая, Донецк, 1996.
- Brudiu, M., *Date noi privind începutul epocii bronzului în sud-estul Moldovei*, Thraco-Dacica, VIII, 1-2, 1987, p. 10-15.
- Burtănescu, F., *Considerații asupra unor morminte tumulare de pe teritoriul Moldovei (perioada de tranziție - bronz timpuriu)*, Thraco-Dacica, XVII, 1-2, 1996, p. 86-116.
- Idem, *Few taxonomical and historical considerations on the Early Bronze Age tumular graves in the Carpathians-Prut area*, The 7-th International Congress of Thracology, Reports and summaries, Bucharest, 1996-a.
- Comșa, E., *Mormintele cu ocră de la Holboca*, Thraco-Dacica, VI, 1-2, 1985.
- Idem, *Mormintele cu ocră din movila I de la Glăvănești Vechi*, SCIVA, 38, 4, 1987.
- Idem, *Mormintele cu ocră din movila II - 1943 de la Ploiești-Triaj*, Thraco-Dacica, X, 1-2, 1989.
- Idem, *Mormintele preistorice descoperite în intervalele dintre movilele funerare de la Glăvănești Vechi*, MemAnt, XX, 1995.
- Dergacev, V., *Epoca bronzului. Perioada timpurie*, Thraco-Dacica, XV, 1-2, 1994, p. 121-140.
- Gimbutas, Marija, *The Kurgan Culture and the Indo-Europeanization of Europe*, IIES, Monographs, 18, Washington, 1997, p. 404.
- Kosko, A., *The Vistula-Oder Basins and North Pontic Region*, IIES, 19, 3-4, 1991, p. 235-257.
- Levițki, O., Demcenko, T., *Grupul tumular de la Corjeuți-Briceni (Rep. Moldova)*, MemAnt, XIX, 1994.
- Machnik, J., *Frühbronzezeit Polens (Übersicht über die Kulturen und Kulturgruppen)*, Wrocław-Warszawa-Krakow-Gdansk, 1977.
- Machnik, J., Gediga, B., Miskiewicz, J., Hensel, W., *Prahistoria ziem polskich*, III, Wrocław-Warszawa-Krakow-Gdansk, 1978.
- Manzura, I., Sava, E., *Interacțiuni "est-vest" reflectate în culturile eneolitice și ale epocii bronzului din zona de nord-vest a Mării Negre (schifă cultural-istorică)*, MemAnt, XIX, 1994, p. 143-192.
- Manzura, I., Sava, E., Bogataja, L., *East-West Interactions in the Eneolithic and Bronze-Age Cultures of the North-West Pontic Region*, IIES, 23, 1-2, 1995, p. 1-50.
- Motzoi-Chicideanu, I., Sandor-Chicideanu, M., *Ein Bronzezeitliches Grab aus Năeni-Zănoaga, Dacia*, N. S., XXXVIII-XXXIX, 1994-1995, p. 19-40.
- Motzoi-Chicideanu, I., *Fremdguter im Monteoru-Kulturraum, Handel, Tausch und Verkehr im Bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa. Südosteuropa-*

- Schriften, B. 17, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, B. 11, Berlin, 1995, S. 219-242.
- Pustovalov, S. Z., *Economy and social Organization of Northern Pontic Steppe - forest -Steppe Pastoral Populations: 2750-2000 B. C. (Catacomb Culture)*, Nomadism and Pastoralism in the Circle of Baltic-Pontic Early agrarian Cultures: 5000-1650 B. C., BPS, vol. 2, 1994.
- Idem, *Ein bronzezeitlicher Burgwall auf der Insel Malaja Chortica (Bajda) bei Zaporoz'e am Dnepr*, EA, 2, 1996.
- Roman, P., Dodd-Oprițescu, A., Janos, P., *Beiträge zur Problematik der schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, Internationale interakademische Kommission für die Erforschung der Vorgeschichte des Balkans, Mainz, 1992.
- Schuster, C., *Zu den Fußschalen der Übergangsperiode vom Äneolithikum zur Bronzezeit und Frühbronzezeit aus Rumänien*, Thraco-Dacica, XVI, 1-2, 1995, S. 45-53.
- Tošćev, G., *Catacombnya Culture in the System of Antiquities of Carpathian-Danube Basin*, The Third international Symposium of Funeral Archaeology. Funeral practices in Europe 13th - 4th centuries B. C., Tulcea, 1997.

CATACOMBS CULTURE AND ITS CONTACTS IN WESTERN PART OF THE AREA

Summary

By the works of last years it is determined that Western frontier of Catacomb cultural-historic community is situated on the right bank of Prut and on the lower reaches of Danube (Safronov V. A., Tošćev G. N., Der-gacev V. A., Burtănescu Fl.). The beginning of the opening up of the North-Western Black Sea is dated from the turn of the IIInd-IIInd millenium B. C., during the period of tribes of Late Jamnaja culture inhabitation here. The early monuments are represented by an insignificant number of burials. The mass penetration is related to the late stage, in which bearers of Ingul, Late Donetzk and Volgo-Manych type of monuments took part. This wave of alien population forced out the main mass of tribes of Late Jamnaja culture, but some of them continued their existence in the difficult to access zones even later. It is possible to consider that the northwestern region of the Black

Sea was the western most periphery of extensive Catacomb area, where the "abundant masses" of different Catacomb tribes from more eastern regions moved.

The opening up of the new territories led to the contacts with contiguous population of Carpathian-Danubian and Middle Dnieper zones. Such cultures were the following: Middle Dnieper culture, culture of cord pottery, Early Monteoru (Năeni-Zănoaga stage), Early Tei, Schneckenberg-Glina, Edineț group. On the materials of burials connections are fixed only with the first two cultures. The main quantity of inventory of the majority of named cultures is recorded in Late Jamnaja monuments.

Supposedly, that the Jamnaja culture was the last ones forming a peculiar live "barrier" through which only some separate categories of mobile objects entered Catacomb milieu.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1.1-The catacombs complexes in the western area: 1-Popil'noc, 2-Košary, 3-St. Beljary, 4-Suvorovo, 5-Aghceevka, 6-Velikozimenovo, 7-Ševčenkovo (Odessa), 8-Odesskij Kurgan, 9-Aleksandrovskij Kurgan, 10-Kataržino, 11-Šćerbanka, 12-Petrovskoe, 13-Berezani, 14-Petrodolinskoe, 15-Novaja Dolina, 16-Velikodolinskoe, 17-Sanžejka, 18-Nikolaevka, 19-Efimovka, 20-Nadlimanskoe, 21-Majaki, 22-Jaski, 23-Semenovka, 24-Belen'koe,

25-Širokoe, 26-Monaši, 27-Jaroslavka, 28-Sergheevka, 29-Želtj Jar, 30-Divizia, 31-Liman, 32-Višnevoe, 33-Kočkovatoc, 34-Trapovka, 35-Novoselica, 36-Beloles'e, 37-Borisovka, 38-Baştanovka, 39-Strumok, 40-Primorskoe, 41-Mirmoe, 42-Holmskoe, 43-Červonyj Jar, 44-Dzinilor, 45-Kislica, 46-Utkonosovka, 47-Ogorodnoe, 48-Mresnota Mogila, 49-Kurči, 50-Kurči 1, 51-Bolgrad, 52-Taraclia I, 53-Balabani, 54-Crihana Veche, 55-Doina, 56-

Svetlyj, 57-Cazaclia, 58-Olănești, 59-Purcari, 60-Răscăieții Noi, 61-Glinoe, 62-Kolontaevka, 63-Nikol'skoe, 64-Konstantinovka, 65-Tiraspol, 66-Čiobruči, 67-Talmazy, 68-Căușeni, 69-Cârnățeni, 70-Ursoaia, 71-Roșcani, 72-Bâcioc, 73-Spea, 74-Butor I, 75-Krasnoe, 76-Grigoriopol, 77-Dubăsari, 78-Bălăbănești, 79-Gura Băcului, 80-Korževo, 81-Dănceni, 82-Cimișlia, 83-Gura Galbenei, 84-Grădiște, 85-Codrul Nou, 86-Ocnița, 87-Cotiujeni, 88-Ivanovka, 89-Cioropcani, 90-Cuconești Vechi, 91-Corpac, 92-Duruitoarea, 93-Hâncăuți, 94-Dumeni, 95-Tejcani, 96-Bezeda, 97-Medveža, 98-Corjeuți, 99-Corlăteni, 100-Glăvănești Vechi, 101-Holboca, 102-Iacobeni, 103-Chilia Veche, 104-Baldovinești, 105-Brăilița, 106-Mihai Bravu, 107-Lișcoteanca, 108-Smeeni, 109-Ploiești-Triaj, 110-Zalizničnœ, 111-Novo Tarutino, 112-Garmackœ;

1.2-The diagram of the study of the kurgans with tombs (1912-1997).

1.3-The diagram of the similar types of the funerary buildings and the position of the buried ones.

Fig. 2-Tombs from the late catacombs complexes: 1-5 Ursoaia, 3/3; 6-9 Ursoaia, 1/11; 10-15 Glinoe, 1/43; 16-17 Trapovka, 4/14; 18-19 Semenovka, 9/1.

Fig. 3-The ceramic inventory from the tombs of late catacombs: 1- Kostjukova Moghila (tumulus), t. 15; 2- Kostjukova Moghila, t. 20; 3-Dănceni; 4-Višnevoe,

17/23; 5-Purcari, 1/3; 6-Berezani, 2/6b; 7-Višnevoe, 17/16; 8-Efimovka, 2/1; 9-Trapovka, 1/18; 10-Semenovka, 14/16; 11-Mirnoe, 1/7; 12-Taraclia II, 1/8; 13-Efimovka, 2/16; 14-Efimovka, 3/3; 15-Monași; 16-Višnevoe, 17/53; 17-Medveža; 18-Taraclia II, 1/8; 19-Jaroslavka (Hadžider 111), 13/3; 20-Holmskœ, 2/14; 21-St. Beljary, 1/20; 22-St. Beljary, 1/7.

Fig.4-The tombs containing the largest and most expressive inventory: 1-10 Tiraspol-83, M. 1; 11-24 Nikol'skœ, 8/11; 25-34 Purcari, 1/38.

Fig.5-Tombs from the early catacombs horizon: 1-2 Ocnița, 3/5; 3-5 Velikozimenovo, 1/3; 6-7 Višnevoe, 17/31; 8-9 Corjeuți, 4/10; 10-11 St. Beljary, M. 32.

Fig. 6-Stratigraphical sequences in the kurgans of the north-western regions of the Black Sea: 1-4 Holmskœ 2, 17, 24; 5 Taraclia II, III/6,10; 6-9 Višnevoe 17/15, 24, 33; 10-13 Răscăieții Noi I/11, 12; 14-15 Roșcani 4/14, 18.

Fig. 7-The map with the areas of cultures in the early Middle Bronze period and their names: the Catacombs culture; the Middle Dniepr culture; the twisted cord ware culture; the Edineț group; the Montecoru culture; the Tei culture; the Glina Schneckenberg culture; long standing settlements; seasonal settlements.

Fig. 8-Tombs with materials of various provenance: 1-2 Lișcoteanca; 3-5 Taraclia II, 1/11; 6 Velikodolinskœ; 7 Svetlyj, 3/7, 2/5; 8-12 Sergheevka, 1/3.

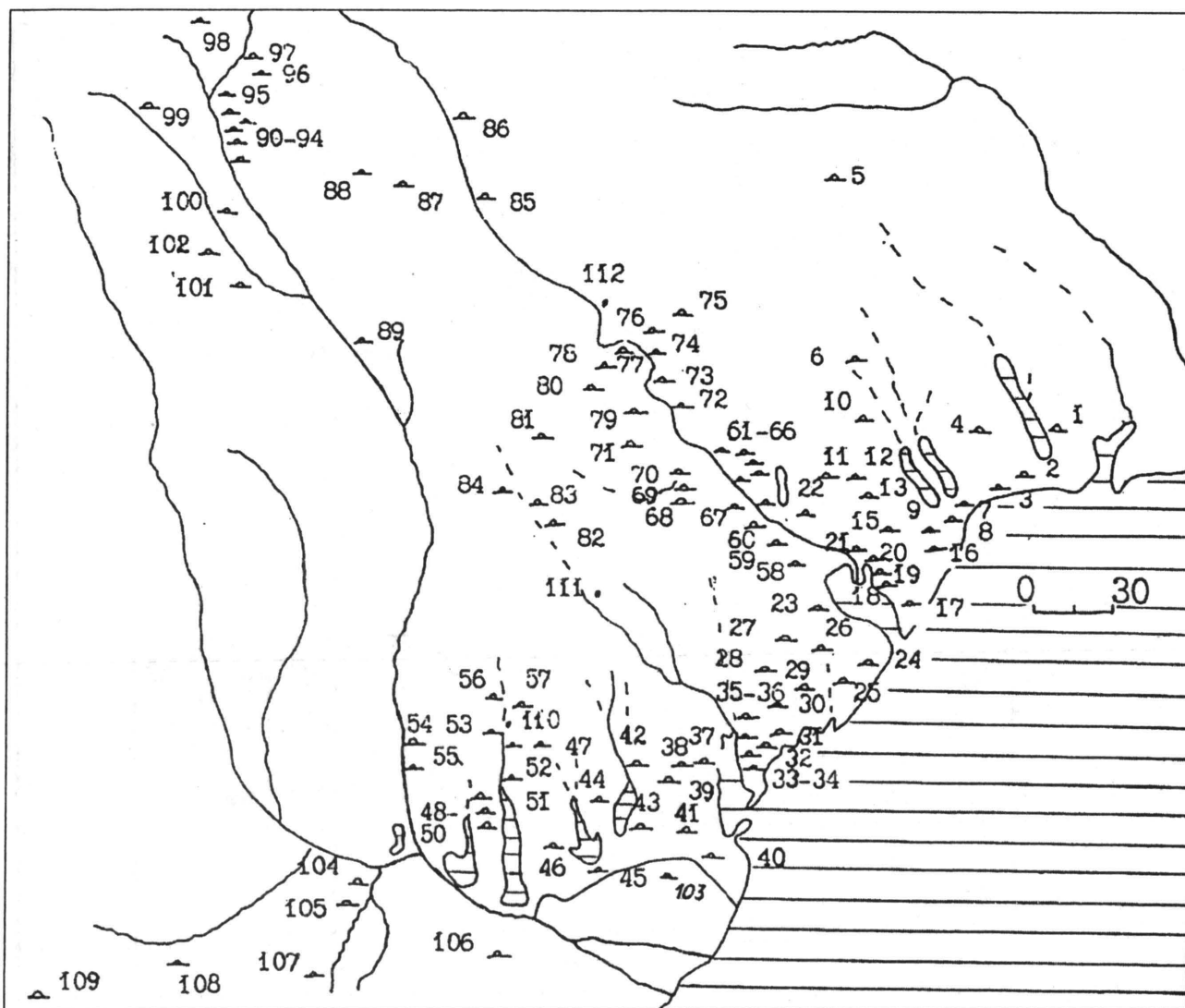
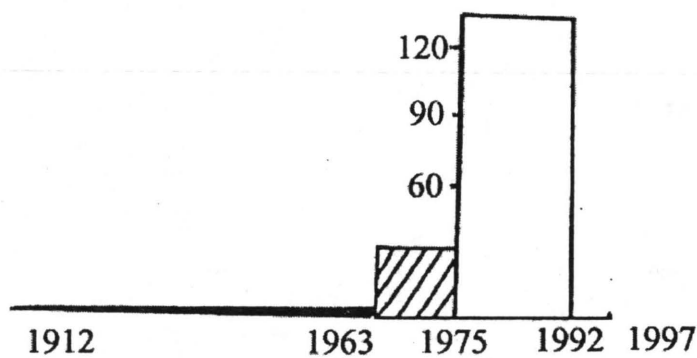

Fig. 1.1-Complexele catacombelor din arealul vestic: 1-Popil'noe, 2-Košary, 3-St. Beljara, 4-Suvorovo, 5-Agheevca, 6-Velikozimenovo, 7-Ševčenkovo (Odessa), 8-Odesskij Kurgan, 9-Aleksandrovskij Kurgan, 10-Kataržino, 11-Ščerbanka, 12-Petrovskoe, 13-Berezani, 14-Petrodolinskoe, 15-Novaja Dolina, 16-Velikodolinskoe, 17-Sanžejka, 18-Nikolaevka, 19-Efimovka, 20-Nadlimanskoe, 21-Majaki, 22-Jaski, 23-Semenovka, 24-Belen'koe, 25-Širokoe, 26-Monaši, 27-Jaroslavka, 28-Sergheevka, 29-Želtyj Jar, 30-Divizia, 31-Liman, 32-Višnevoe, 33-Kočkovatoc, 34-Trapovka, 35-Novoselica, 36-Beloles'e, 37-Borisovka, 38-Baštanovka, 39-Strumok, 40-Primorskoe, 41-Mirnoe, 42-Holmskoe, 43-Červonyj Jar, 44-Dzinilor, 45-Kislica, 46-Utkonosovka, 47-Ogorodnoe, 48-Mresnota Mogila, 49-Kurči, 50-Kurči I, 51-Bolgrad, 52-Taraclia I, 53-Balaban, 54-Crihana Veche, 55-Doina, 56-Svetlyj, 57-Cazaclia, 58-Olănești, 59-Purcari, 60-Răscăieții Noi, 61-Glinoe, 62-Kolontaevka, 63-Nikol'skoe, 64-Konstantinovka, 65-Tiraspol, 66-Čiobruči, 67-Talmazy, 68-Căușeni, 69-Cărnățeni, 70-Ursoaia, 71-Roșcani, 72-Bâcioc, 73-Spea, 74-Butor I, 75-Krasnoe, 76-Grigoriopol, 77-Dubăsari, 78-Bălăbănești, 79-Gura Băcului, 80-Korževo, 81-Dănceni, 82-Cimișlia, 83-Gura Galbenei, 84-Grădiște, 85-Codrul Nou, 86-Ocnița, 87-Cotiujeni, 88-Ivanovca, 89-Cioropcani, 90-Cuconești Vechi, 91-Corpaci, 92-Duruitoarea, 93-Hâncăuți, 94-Dumeni, 95-Tețcani, 96-Bezeda, 97-Medveža, 98-Corjeuți, 99-Corlăteni, 100-Glăvănești Vechi, 101-Holboca, 102-Iacobeni, 103-Chilia Veche, 104-Baldovinești, 105-Brăilița, 106-Mihai Bravu, 107-Lișcoteanca, 108-Smeeni, 109-Ploiești-Triaj, 110-Zalizničnoe, 111-Novo Tarutino, 112-Garmackoe;

2

3

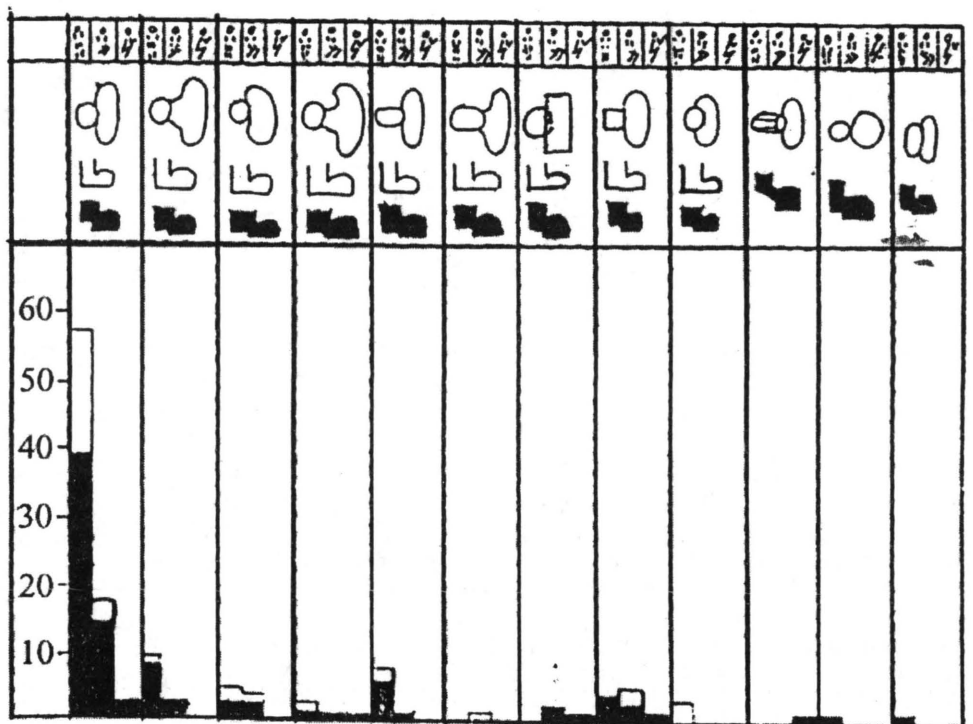

Fig. 1.2- Diagrama de studiere a curganelor cu morminte cu catacombe (1912-1997).
 Fig. 1.3- Diagrama tipurilor similare ale construcțiilor funerare și a poziției celor îngropați.

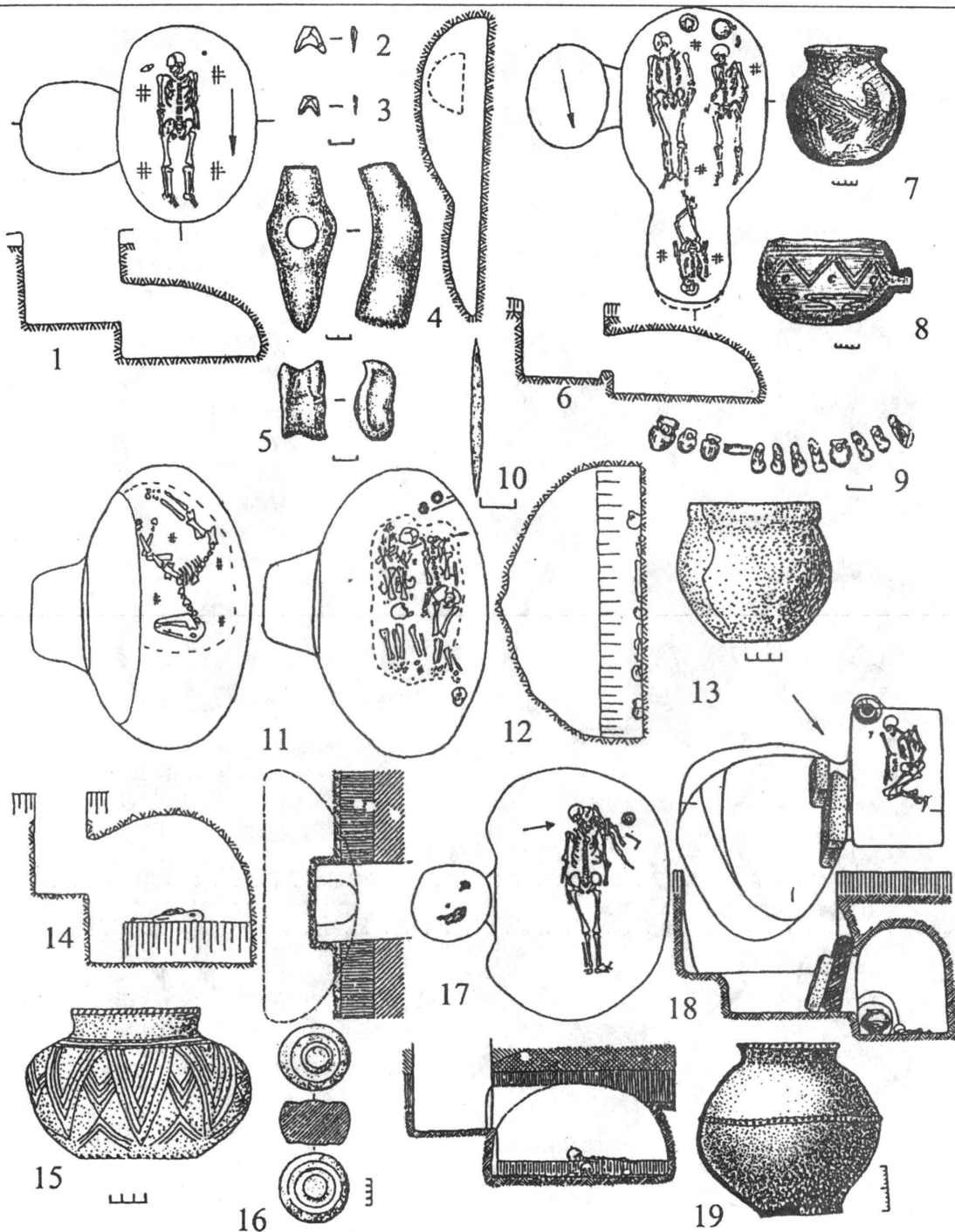

Fig.2- Morminte din orizontul catacombelor târzii: 1-5 Ursoaia, 3/3, 6-9 Ursoaia, 1/11, 10-15 Glinoe, 1/43; 16-17 Trapovka, 4/14, 18-19 Semenovka, 9/1.

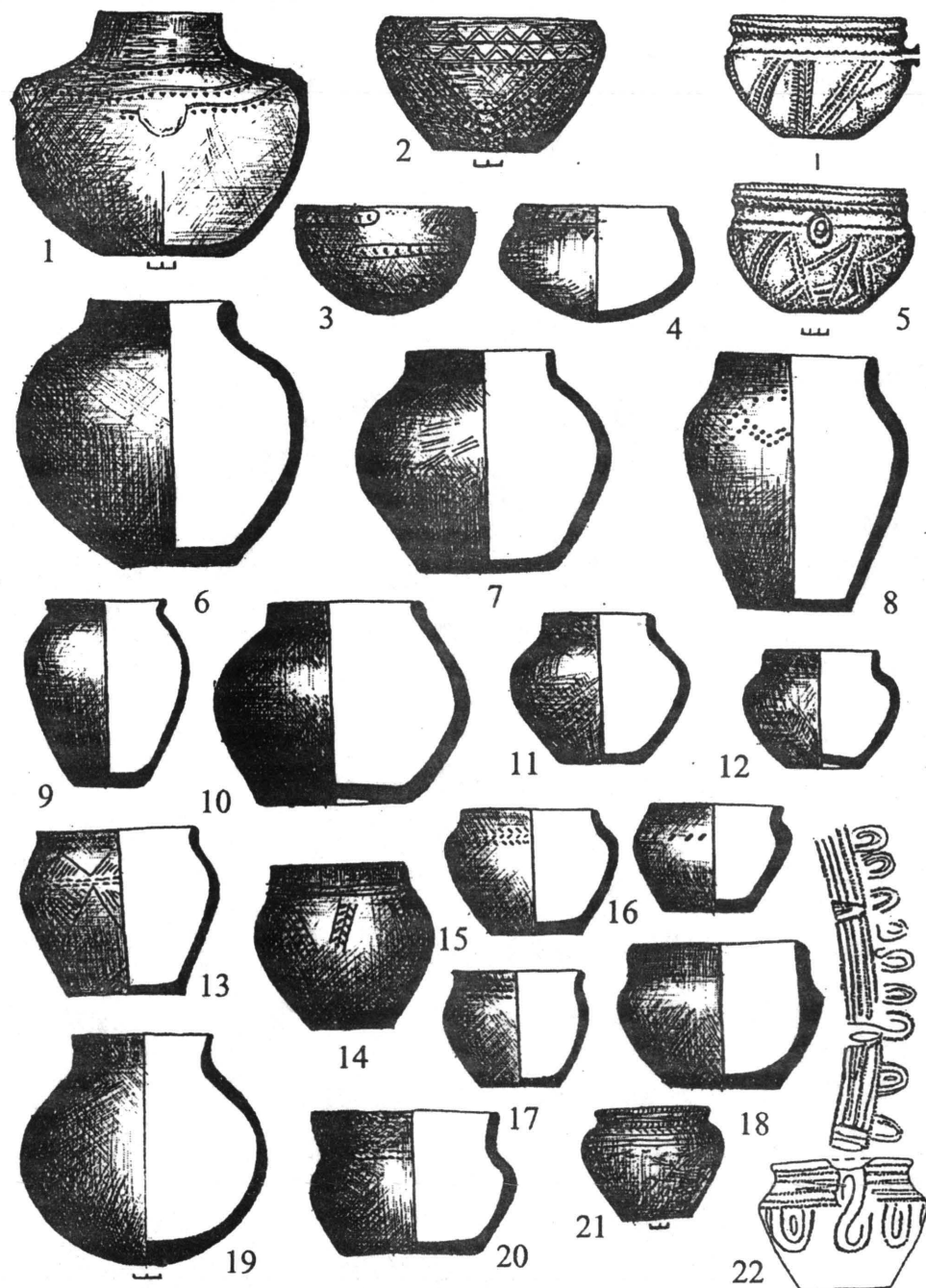

Fig.3 - Inventarul ceramic din mormintele cu catacombe târzii : 1- Kostjukova Moghila, M. 15; 2- Kostjukova Moghila, M. 20; 3-Dănceni; 4-Višnevoe, 17/23; 5-Purcari, 1/3; 6-Berezani, 2/6b; 7-Višnevoe, 17/16; 8-Efimovka, 2/1; 9-Trapovka, 1/18; 10-Semenovka, 14/16; 11-Mirnoe, 1/7; 12-Taraclia II, 1/8; 13-Efimovka, 2/16; 14-Efimovka, 3/3; 15-Monași; 16-Višnevoe, 17/53; 17-Medveža; 18-Taraclia II, 1/8; 19-Jaroslavka (Hadžider 111), 13/3; 20-Holmskoe, 2/14; 21-St. Beljary, 1/20; 22-St. Beljary, 1/7.

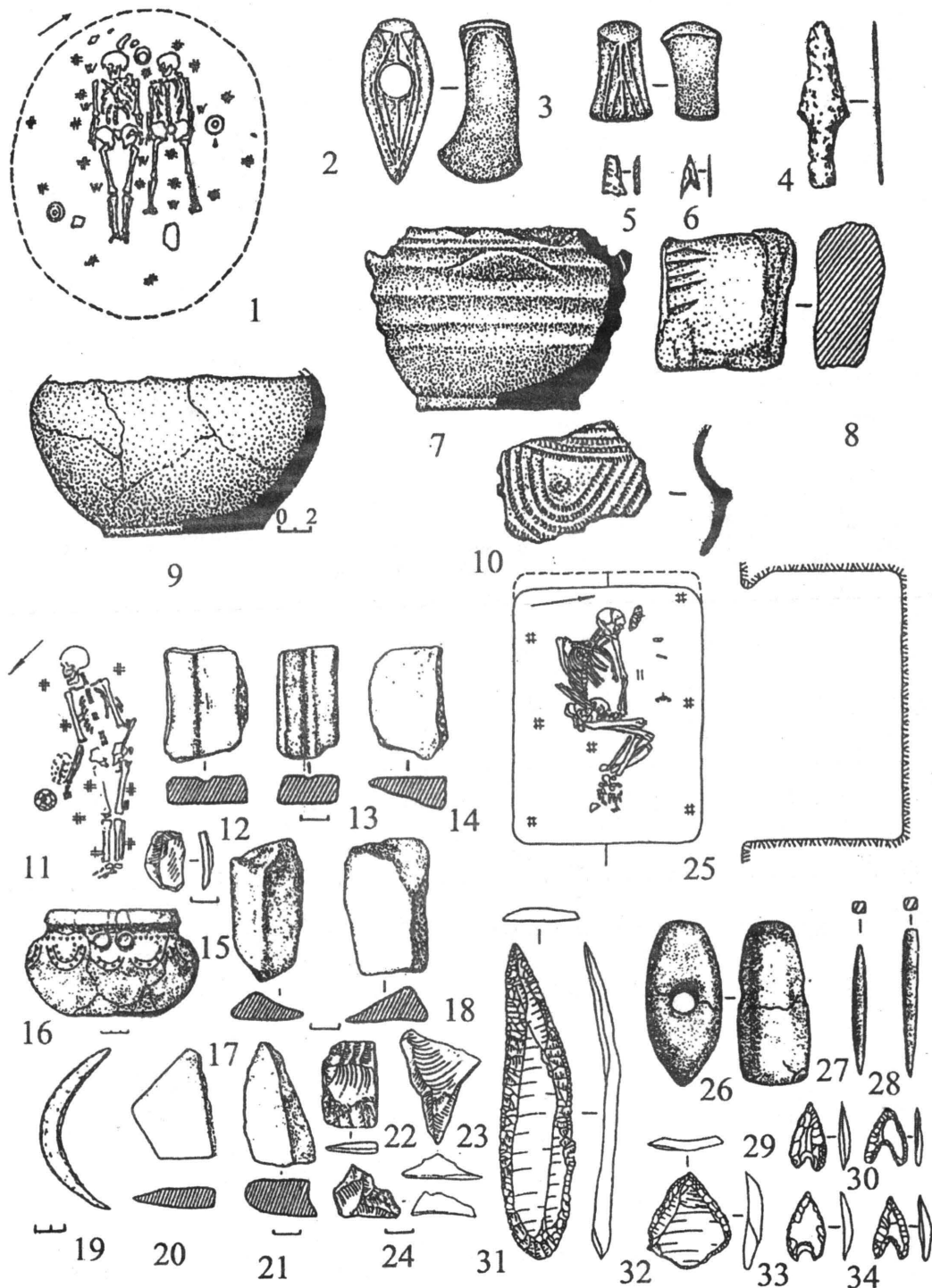

Fig.4-Mormintele prevăzute cu cel mai mare și mai expresiv inventar: 1-10 Tiraspol-83, M.1; 11-24 Nikol'skoe, 8/11; 25-34 Purcari, 1/38.

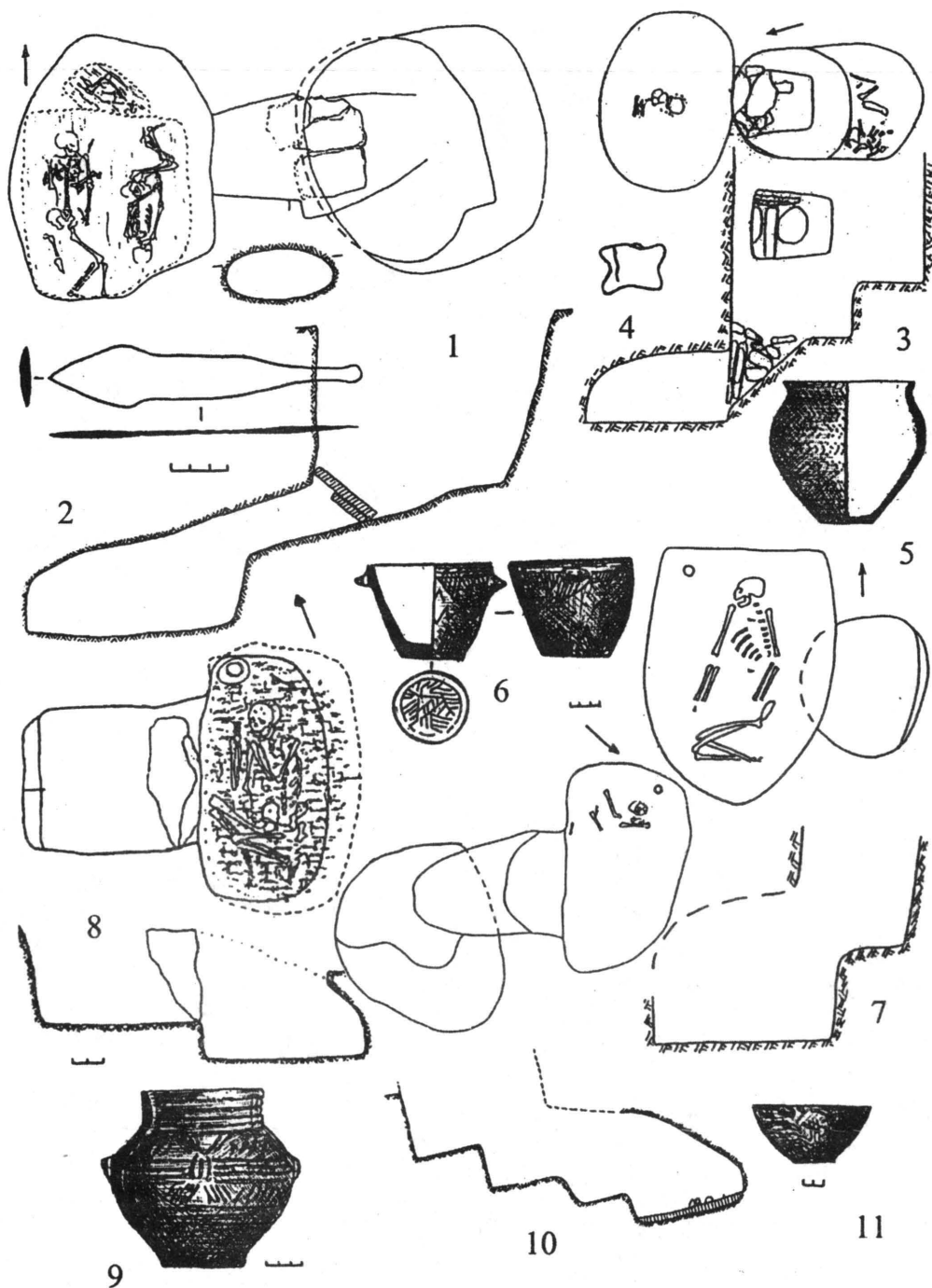

Fig.5-Morminte din orizontul catacambelor timpurii: 1-2 Ocnîța, 3/5; 3-5 Velikozimenovo, 1/3; 6-7 Višnevoe, 17/31; 8-9 Corjeuți, 4/10; 10-11 St. Beljary, M.32.

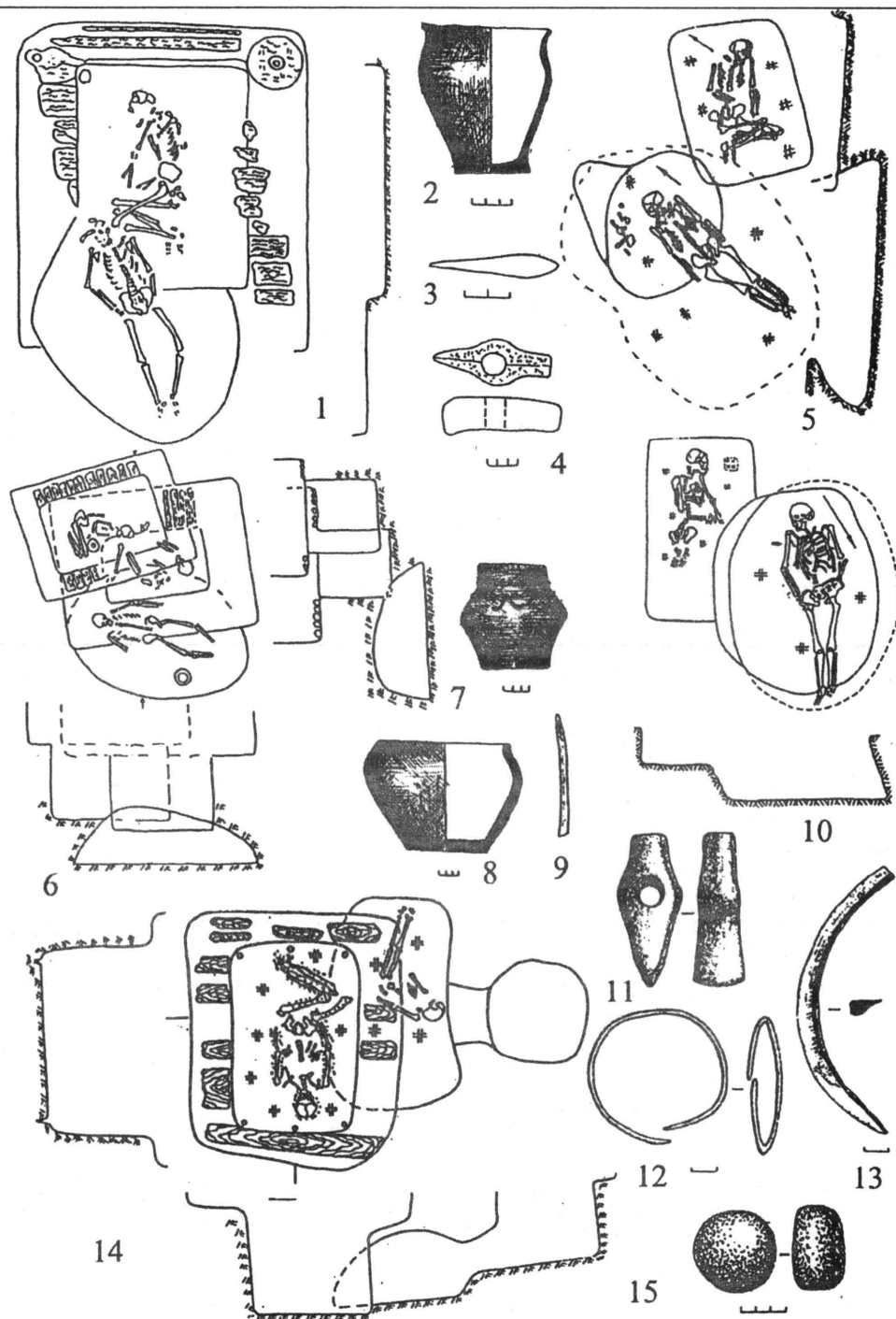
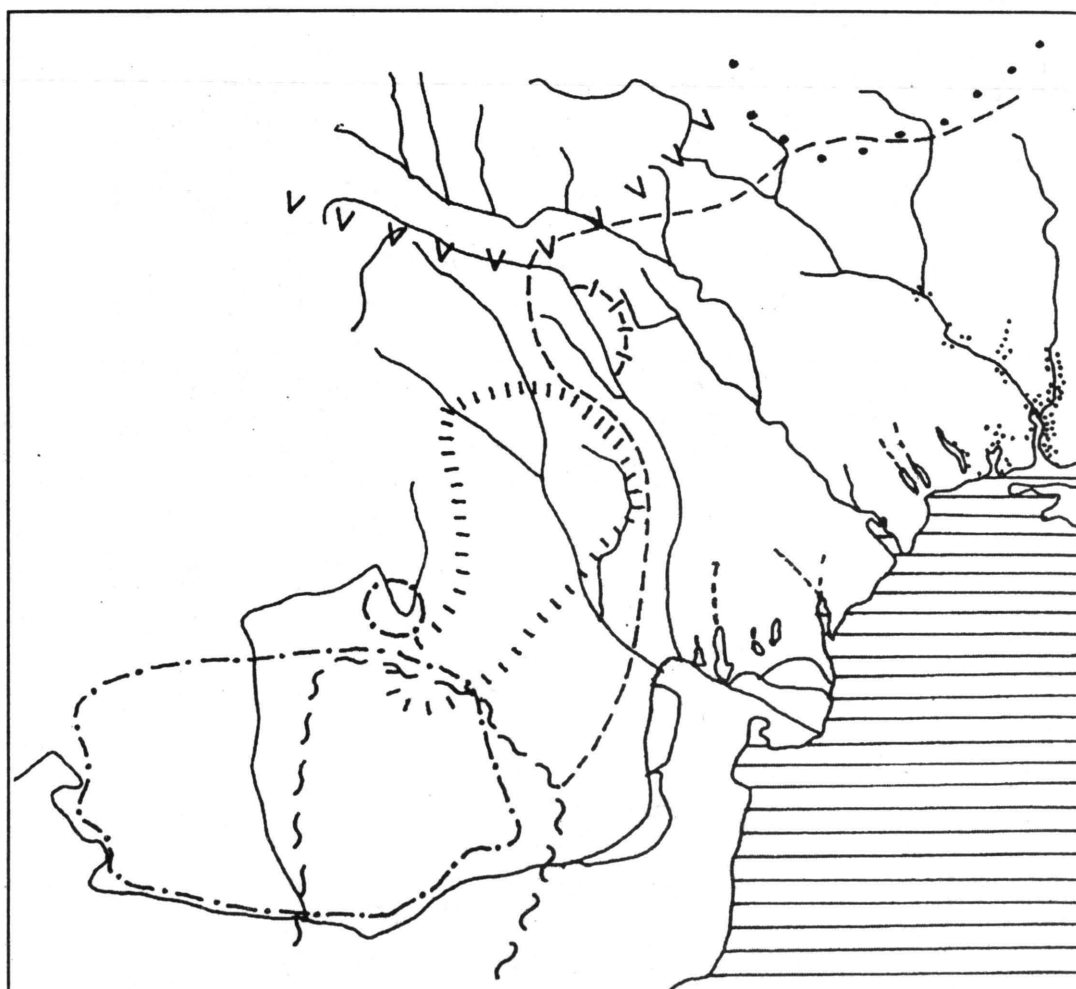

Fig. 6-Situații stratigrafice în curganele din zona de la nord-vest de Marea Neagră: 1-4 Holmskoe 2, 17, 24; 5 Taraclia II, III/6,10; 6-9 Višnevoe 17/15, 24, 33; 10-13 Răscăieții Noi I/11,12; 14-15 Roșcani 4/14, 18.

Legendă:

--- Cultura Catacombelor

||||| Cultura Monteoru

... Cultura Niprului mijlociu

~ ~ Cultura Tei

V V Culturile cu ceramică șnurată

- . - Cultura Glină-Schneckenberg

- | - Grupa Edineț

• • • Așezări sezoniere

Fig. 7- Harta arealelor culturilor din perioada timpurie a epocii bronzului mijlociu, cu denumirile principale: cultura Catacombelor; cultura Niprului mijlociu; culturile cu ceramică șnurată; grupa Edineț; cultura Monteoru; cultura Tei; cultura Glină-Schneckenberg; așezări sezoniere.

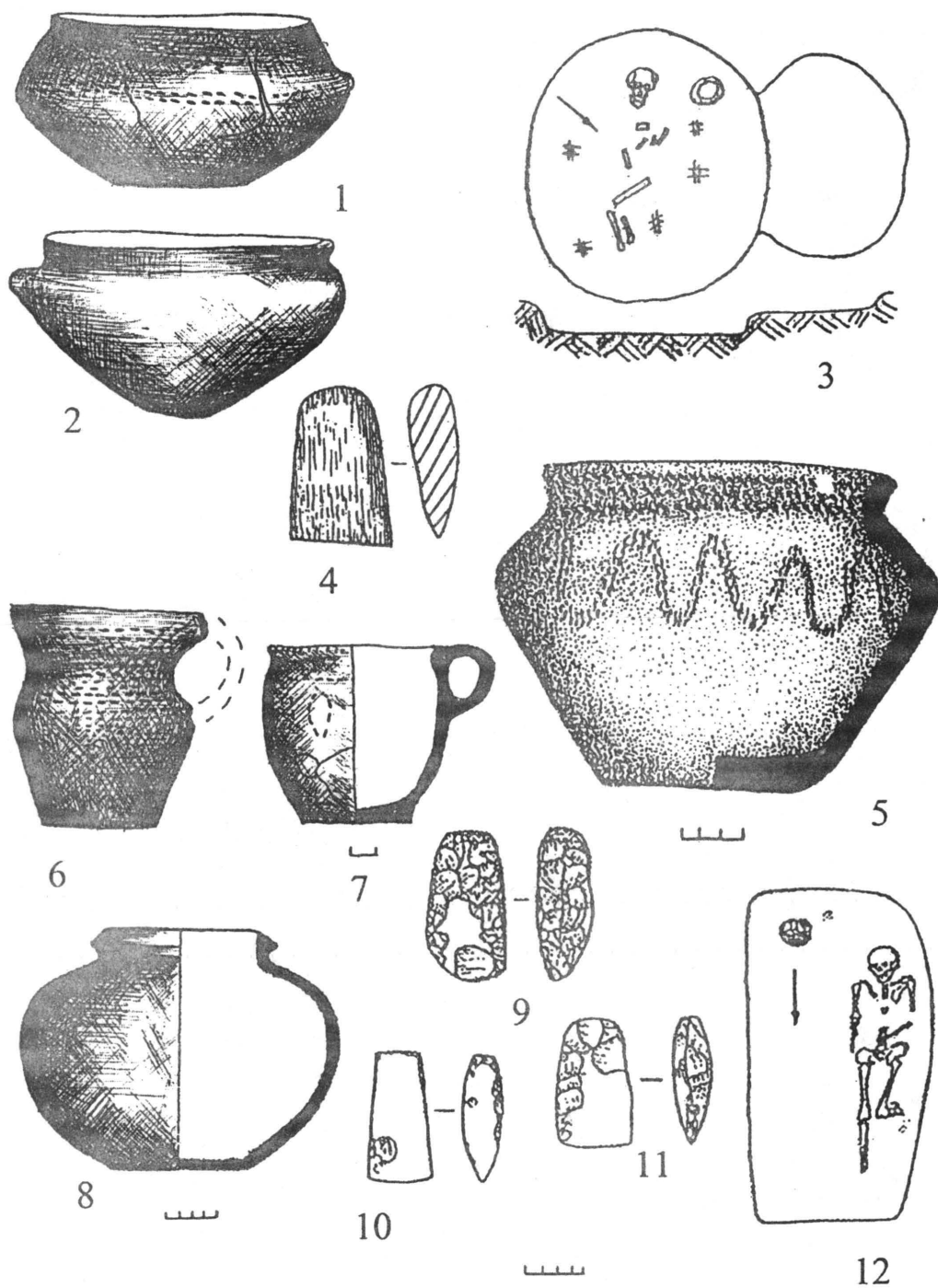

Fig.8-Morminte cu materiale de proveniență diferită: 1-2 Lișcoteanca; 3-5 Taraclia II, 1/11; 6 Velikodolinskoe; 7 Svetlyj, 3/7, 2/5; 8-12 Sergheevka, 1/3.

/

,